

ISSN 1563-0366
Индекс 75882; 25882

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Заң сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЫ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия юридическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

Law series

№5

Алматы
«Қазақ университеті»
2015

ХАБАРШЫ

ЗАҢ СЕРИЯСЫ № 5

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Қуәлік №956-Ж.

Жұрнал жылына 4 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Ережепқызы Р., жауапты хатшы

(Қазақстан)

Телефон: +7727-377-33-36;

8-727-377-33-37 (ішкі н. 12-57)

E-mail: rose@mail.ru

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Байдельдинов Д.Л., з.ғ.д., профессор

(бас редактор) (Қазақстан)

Кенжалиев З.Ж., з.ғ.д., профессор

(бас ред. орынбасары) (Қазақстан)

Сартаев С.С., з.ғ.д., академик (Қазақстан)

Тыныбеков С.Т., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Ибраева А.С., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Джансараева Р.Р., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Усепнова Г.Р., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Еркинбаева Л.К., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Жатқанбаева А.Е., з.ғ.д. (Қазақстан)

Трунк А., профессор (Германия)

Монтекило С., профессор (БАӘ)

Бурхард Б., профессор (Германия)

Лиспца В., профессор (Ресей)

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

<i>Akbolatova M.E., Duzbayeva S.B., Taubaev B.R.</i> History of mediation	10
<i>Ақболатова М.Е.</i> Криминологическая характеристика миграционных процессов	15
<i>Ақпаева Н.А., Маликова Ш.Б.</i> Восстановление социальной справедливости как основная цель уголовного наказания	20
<i>Алимкулов Е.Т.</i> Особенности санкционирования содержания под стражей следственным судьей	25
<i>Алимкулов Е.Т.</i> К вопросу о депонировании показаний следственным судьей	30
<i>Alimkulov Y.T., Suleimenova A.S.</i> Issues of admissibility of evidence in light of the new criminal procedure legislation of the Republic of Kazakhstan	
<i>Алтанова А.С.</i> Соттық дәлелдемелердің негізгі белгілері	35
<i>Аратұлы К.</i> Сравнительный анализ уголовного законодательства зарубежных стран об ответственности за компьютерные преступления	39
<i>Аратұлы К., Огай А.</i> Преступления в сфере компьютерной информации в РК и зарубежных странах	44
<i>Аратұлы К., Ордабек К.</i> Ақпараттық қылмыстарды тергеудің тактикалық тәсілдері	49
<i>Арын А.А., Байтекова Қ.Ж., Отарбаева А.Б.</i> Конституция қағидалары: конституциялық құқықтың категориялық аппаратындағы орны	60
<i>Атаханова Г.М.</i> Көші-кон үдерісінің салдары туралы	69
<i>Әлімкулов Е.Т.</i> Басты сот талқылауы барысында прокурор мен қорғаушы-адвокаттың сот жарыссөзіне қатысу мәселелері	76
<i>Базилова А.А.</i> Криминологические проблемы киберпреступности	80
<i>Базилова А.А.</i> Компьютерлік қылмыстарды ашу және әшкерелеу тәжірибесі	90
<i>Базилова А.А.</i> Компьютерлік қылмыстың алдын алу шаралары	94
<i>Baisalov A.D., Akhmetov R.U.</i> Cruelty to animals: cultural and legal aspects. Criminological	

characteristics of these acts in modern society and the problems of their prevention	101
<i>Баяндина М.О., Мухамадиева Г.Н.</i>	
Вопросы совершенствования реализации прав потерпевших, свидетелей в уголовном процессе	106
<i>Баяндина М.О., Мухамадиева Г.Н.</i>	
Проблемы совершенствования механизмов возмещения ущерба от преступных посягательств	113
<i>Берсугурова Л.Ш.</i>	
О становлении и развитии судебного контроля в уголовном процессе РК	119
<i>Берсугурова Л.Ш.</i>	
Об особенностях судебного контроля в уголовном судопроизводстве РК	124
<i>Берсугурова Л.Ш.</i>	
К вопросу о процессуальных аспектах соединения и выделения уголовных дел	128
<i>Бижан Н.Р., Бижанов А.Р., Кокенова А.Т.</i>	
Ұлттық нормативтік құқықтық актілерді әлемдік стандарттарға сәйкестендіру ерекшеліктері	135
<i>Бисенгали Л.</i>	
Негативные последствия миграции населения	150
<i>Бисенгали Л.</i>	
К вопросу об уголовно-правовых мерах противодействия преступности мигрантов	153
<i>Бисенгали Л.</i>	
К вопросу о предупреждении преступности мигрантов	158
<i>Бисенова М. Қ.</i>	
Қылмыстық құқықтағы кінә мәселесі	163
<i>Бисенова М.Қ.</i>	
Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік мазмұны	170
<i>Даубасов С.Ш.</i>	
Қылмыскерлерді берудің кейбір сұрақтары туралы	177
<i>Даубасов С.Ш.</i>	
Заңсыз көші-қонның алдын алудағы шетелдік тәжірибеге шолу	183
<i>Даубасова С.Ш., Турашбекова Д.А.</i>	
Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарға сот сараптамасын жүргізудің кейбір мәселелері	190
<i>Даубасова С.Ш., Турашбекова Д.А.</i>	
Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеуді бастаудың кейбір мәселелері жөнінде	197
<i>Даубасова С.Ш., Турашбекова Д.А.</i>	
Экологиялық құқық бұзушылықтар бойынша оқиға болған жер мен құжаттарды қарап-тексерудің тактикалық ерекшеліктері	206

<i>Джансараева Р.Е.</i>	
Зарубежный опыт регламентации ответственности за незаконную миграцию	215
<i>Джансараева Р.Е.</i>	
Определение понятия незаконной миграции	225
<i>Дузбаева С.Б., Акболатова М.Е., Таубаев Б.Р.</i>	
Девиантное поведение несовершеннолетних	234
<i>Дузбаева С.Б., Акболатова М.Е., Таубаев Б.Р.</i>	
Причины совершения преступления несовершеннолетними	240
<i>Ергали А.М., Какимбеков Н.Е.</i>	
К проблемам обеспечения информационной безопасности в Республике Казахстан	244
<i>Ergali A.M., Sultanova A.</i>	
The features of a technique of harmonization (unification, rapprochement) criminal legislation	251
<i>Ergali A.M., Akpayeva N.A.</i>	
The essence, grounds and conditions for the application of penalties associated with isolation from society	255
<i>Есбулатова Р.М.</i>	
Допустимость и принципы ограничения прав человека: к вопросу о механизме по обеспечению и защите прав человека в деятельности правоохранительных органов Республики Казахстан	261
<i>Жаксыбекова Ф.С., Маликова Ш.Б.</i>	
Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық мәселелері	271
<i>Жәнібеков А.К., Сериев Б.А., Арын А.А.</i>	
Қылмыстық сот ісін жүргізудегі заттай дәлелдемелер және дәлелдеу құқығының түсінігі	280
<i>Жәнібеков А.К., Сериев Б.А., Арын А.А.</i>	
Қылмыстық процесте дәлелдеменің қайнар көзді ретіндегі сот сараптамасының түсінігі	287
<i>Избасова А.Б.</i>	
Қылмыстық кодекстің жаңа нұсқасындағы компьютерлік қылмыстар туралы	294
<i>Избасова А.Б.</i>	
Компьютерлік қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі туралы	300
<i>Izbasova A.B., Zhamankenova A. Zh.</i>	
Some questions of qualification of taking to suicide	306
<i>Кан А.Г., Коржумбаева Т.М.</i>	
Современные тенденции развития судебной экспертизы на основе инновационных технологий	312
<i>Кан А.Г.</i>	
К вопросу о введении в уголовный процесс новых участников	320
<i>Маликова Ш.Б., Омарова А.Б.</i>	

Преступления в сфере компьютерной информации: уголовно-правовые и гражданско-правовые аспекты	329
<i>Маликова Ш.Б.</i>	
Заңсыз көші - қон мен қылмыстылықтың өзара байланысы туралы кейбір сұрақтар	336
<i>Мұхамадиева Г.Н.</i>	
Адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асырылуының құқықтық қамтамасыз етілуі	348
<i>Мухамадиева Г.Н.</i>	
Правовая природа принципа обеспечения подозреваемому и обвиняемому права на защиту в уголовном процессе	353
<i>Нұрмағанбет Е. Т., Аманжол А.</i>	
Дәлелдемелерді жинау бойынша адвокат-қорғаушы қызметінің дербестігін жүзеге асыру құқығының мәселесі	359
<i>Нұрмағанбет Е. Т., Кенесбек Н.</i>	
Актуальные проблемы деятельности адвоката-защитника в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан	368
<i>Omarova A.B., Kerimhanov T.N.</i>	
Ownership of the system of subjective civil rights	375
<i>Сатыбалдинов Д.Д.</i>	
Қылмыстық қызметтің субъектісі ретінде әйел адамның жеке басын куәландыру	379
<i>Сулейменова С.Ж., Амангельдинова Д.</i>	
К проблеме определения понятия «гражданский процесс»	385
<i>Тапалова Р.Б.</i>	
Особенности осмотра места происшествия при расследовании экологических правонарушений	389
<i>Тапалова Р.Б.</i>	
Проблемы начала досудебного следствия при расследовании уголовных экологических правонарушений	397
<i>Тапалова Р.Б.</i>	
Значение следственных ситуаций по делам об экологических правонарушениях	402
<i>Таубаев Б.Р.</i>	
Пенитенциарлық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тетігі	407
<i>Таубаев Б.Р.</i>	
Шетелдердің қылмыстық атқару жүйесіндегі пенитенциарлық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәжірибелері	416
<i>Тлепбергенов О.Н.</i>	
Қылмыстық саясат, құқықтық даму: жағдайы мен болашағы	428
<i>Тлепбергенов О.Н.</i>	
Қылмыстық саясаттың ұлттық сапаны көтерудегі маңызы	435
<i>Tokpayeva D.M.</i>	
Some new measures in countering corruption, as a part of zero tolerance for corruption crimes in the Republic of Kazakhstan.	442

<i>Шарипова А. Б.</i>	
Профессиональное правосознание судьи	450
<i>Шарипова А. Б.</i>	
Структура судейского убеждения	455
<i>Шаяхметова Ж.Б., Ергалиева К.С.</i>	
Вопросы уголовно - правовой защиты прав несовершеннолетнего	461
<i>Шаяхметова Ж.Б., Хамметова Ж.А.</i>	
Факторы, определяющие корыстно-насильственную направленность преступности несовершеннолетних	467
<i>Хамит А.</i>	
Понятие международной судебной юрисдикции и ее основные черты	472

Жаксыбекова Ф.С., Маликова Ш.Б.

Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық мәселелері
(мақала 2574/МҚ4 " Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)"зерттеу шеңберінде орындалды)

Мақала қазіргі кездегі экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық мәселелеріне арналған. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың экономикаға, қоршаған ортаға келтіретін зияны талданылып, экологиялық қылмыстылықтың латентті сипатына шолу жасалған. Латенттік қылмыстылықтың қоғамға қауіптілігіне тоқтала отырып, авторлар экологиялық латенттік қылмыстылықтың жағымсыз салдарларын жіктеуге талпыныс жасаған.

Түйін сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар, қылмыс, экологиялық қылмыстылық, экологиялық контрабанда, қылмыскер, латенттік қылмыстылық.

Zhaksybekova F.S., Malikova Sh.B.

The problems of responsibility for ecological criminal offenses

The article is devoted to modern problems of responsibility for ecological criminal offenses. Questions about causing by ecological criminal offenses a harm to economy, environment are investigated, the review of the latent characteristic of ecological crime is made. Authors, on the basis of the analysis of danger of latent crime to society, have tried to classify negative consequences of ecological latent crime.

Key words: ecological criminal offenses, crime, ecological crime, ecological smuggling, criminal, latent crime.

Жаксыбекова Ф.С., Маликова Ш.Б.

Проблемы ответственности за экологические уголовные правонарушения

Статья посвящена современным проблемам ответственности за экологические уголовные правонарушения. Исследованы вопросы причинения экологическими уголовными правонарушениями вреда экономике, окружающей среде, сделан обзор латентной характеристики экологической преступности. Авторы, на основе анализа опасности латентной преступности для общества, попытались классифицировать негативные последствия экологической латентной преступности.

Ключевые слова: экологические уголовные правонарушения, преступление, экологическая преступность, экологическая контрабанда, преступник, латентная преступность.

Жаксыбекова Ф.С., *Маликова Ш.Б.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
*E-mail: msholpan7876@mail.ru

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ҮШІН ЖАУАПТЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар көбінесе экономикалық та (табиғи ресурстарды құқыққа қайшы пайдалану), күштеуші де (адам денсаулығына тікелей зиян келтіру) немесе пайдақорлық та (заңсыз аң аулау, балық аулау) сипатта болып келеді, бірақ олардың келеңсіз салдары әрдайым келтірілген зияннан асып кетеді. Интерполдың мәліметтері бойынша, контрабандалық тауар болып саналатын уылдырық әлемдік нарыққа жылына 200 тоннадан келіп түседі. Бұл рұқсат етілген нормадан 50 тоннаға артық. Оның ішінде Қазақстанның балықшы браконьерлерінің де үлесі бар, оған қара базарлардағы уылдырықтың бағасы да ықпал етеді (оның бір килограммы 335 мыңнан астам теңгемен бағаланады).

Ғылымдағы материалистік диалектиканың заңдары мен категорияларына сәйкес қоғамдағы құбылыстардың өзгергіштік сипатымен түсіндірілетін қоғамдық қатынастардың құбылып тұруымен қатар қылмыстылыққа деген көзқарастар да әрдайым өзгерістерге ұшырап отырады, ал экологиялық қылмыстылықтың бірыңғай заңдық анықтамасының болмауы тәжірибеде біршама қиындықтар тудыруда. Сондықтан да, қазіргі таңда экологиялық қылмыстылықтың заңдық анықтамасын беру қажеттігі туындап отыр.

Экологиялық қылмыстардың ерекшеліктерін зерттеп, ғылыми тұрғыда негіздеген жетекші мамандардың бірі, профессор Э.Н. Жевлаков төмендегідей экологиялық қылмыстылық түсінігін ұсынады: «Адамзаттың биологиялық негіздерін бұзатын, белгілі аумақта не нақты облыста немесе мемлекеттік тарихи дамудың анықталған бір сатысындағы экологиялық қылмыстардың жиынтығынан тұратын сипаты бойынша жағымсыз, әрі теріс те күрделі әлеуметтік-құқықтық құбылыс экологиялық қылмыстылық деп танылады» [1,78 б.].

Жалпы алғанда, экологиялық қылмыстылық деп тұлғаның, халықтың, қоғамның экологиялық қауіпсіздігін және мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге, қоршаған ортаны қорғауға және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға байланысты қоғамдық қатынастарға қол сұғатын экологиялық қылмыстардың күрделі жиынтығынан тұратын күрделі әлеуметтік-құқықтық құбылысты түсінеміз.

Экологиялық қылмыстылықты криминологиялық тұрғыда талдау оның адамдардың антиэкологиялық мінез-құлқына итермелеп жүрген

детерминаттарды анықтап, оған профилактикалық ықпал жасаудың негізгі бағыттарын айқындауға жәрдемдеседі.

Экономика аралық қатынастардың дамуы, серіктес мемлекеттердің ағашқа сұранысының артуы, шығынды аз жұмсап ірі табыс табу мүмкіндігі ішінара заңсыз ағаш дайындаушылар ұйымдастыратын орман өрттерімен қатар, мемлекеттік орман қорын, атап айтқанда Ертіс маңындағы шұбыртпалы қарағай ормандарын рұқсатсыз жаппай кесіп алу жағдайларының көбеюіне әкеліп соқты. 2003 жылы өзінде 20 мың м³ астам, оның ішінде Семей өңірі бойынша 19 мың м³ астам ағаш заңсыз кесіп алынған. Келтірілген зиянның көлемі 250 млн. теңгені құрады.

Соңғы жылдары республиканың көптеген аймақтарында орман қорларына қылмыстық жолмен қол сұғу кеңінен таралған. Ағаштардың бағалы түрлерін кесіп алу мақсатында әртүрлі коммерциялық құрылымдар, оның ішінде шетел капиталының қатысуымен де құрылып жатыр.

Экологиялық контрабанда дүниежүзілік қауымдастық үшін ерекше әлеуметтік-экологиялық қауіп-қатер болып табылады. Оның негізгі түрлеріне заңсыз жолмен трансшекаралық қоныс аудару және жабайы флора мен фаунаның сирек кездесетін және жойылып жатқан түрлерін Қазақстаннан заңсыз шығару жатады.

Экономикалық реформалар басталғалы және шекаралар ашылғалы бері негізгі мақсаты аңшылық олжасы болып табылатын Қазақстанға келуші шетелдік туристердің ағымы көбейді. Нәтижесінде, маралдар популяциясы жойылғалы тұр. Олардың саны тек қана аңшылық олжа табудың себебінен ғана емес, Қытайда сұранысы зор бұғы мүйізін табу мақсатындағы браконьерліктің себебінен де азаюда.

Су жануарларын заңсыз аулау да ұйымдасқан қылмыстылықтың базалық элементі болып табылады. Қылмыскерлер балықтардың бағалы түрлерін бірлі-жарым рұқсатсыз аулаудан бастап заңсыз балық аулау кәсібімен айналысатын және әлеуметтік бақылаудан сыбайлас жемқорлықтың көмегімен қорғану жүйесін қалыптастыратын тұрақты, басқарылмалы қауымдастық құруға көшкен.

Көптеген зерттеушілер халықтың қылмыстылық деңгейі мен аймақты сипаттайтын үлес салмақ пен саны, халықтың еңбекке қабілеттілігі, белгілі бір аймақта тұратын ер адамдар саны, ересек адамдар құрылымындағы әйелдер санының басымдылығы, бұрын сотталғандардың көптігі сияқты көрсеткіштер арасындағы тұрақты тікелей корреляциялық байланысты айқындайды.

Көп жағдайда экологиялық құқық бұзушылыққа қылмыстық-құқықтық баға беруге тиісті адам жеткіліксіз бақылау немесе қате шешім қабылдау арқылы істердің жағдайы үшін жауапкершілікке ортақ болуы мүмкін [2, 68 б.].

Әлеуметтік реттеудің өзге шаралары, оған қоса заңды жауапкершілік дұрыс нәтиже бермеген немесе бере алмаған жағдайда ғана қолданады деген пікірді көпшілік мойындаған. Даулы мәселелерде әкімшілік ықпал жасау шараларының құқық қолдану презумпциясына негізделе отырып әкімшілік

және қылмыстық жауапкершілікті заңға сәйкес орынды шектеу ұтымды құқықтық саясатты жүргізу үшін міндетті болып табылады [2, 69 б.].

Қоршаған табиғи ортаны ластағаны және табиғи ресурстарды тиімді пайдаланбағаны үшін қозғалған қылмыстық істер санының мардымсыздығының себебі, сарапшылардың пікірі бойынша осы іс-әрекеттердің 95-99 %-ға жететін жоғары латенттілігі бар деп санайды. Сонымен бірге, шығарылатын қалдықтар мен лықсымалардың, табиғи ортаны ластайтын заттардың негізгі бөлігі табиғатты қорғау әрекеттері экономикалық жауапкершілік шараларын қабылдаумен реттелетін өндірістік және коммуналдық-тұрмыстық кәсіпорындардың үлесінде болады. Бұл шараларға ластайтын заттардың қалдықтары мен лықсымалары, қатты қалдықтарды белгіленген лимиттер шегінде және одан асыра сақтау үшін төленетін төлемдер жатады. Апаттық және бір дүркін қалдықтарды (лықсымаларды) шығарған жағдайда іс сотқа дейін жетсе де, көптеген жағдайларда бұл істер азаматтық-құқықтық жауапкершілік нормаларына сәйкес шығынды өтеу туралы талаппен шектеледі. Аталған жағдайлар көптеген өндірістерге тән, соның ішінде бұл проблема мұнай-газ саласында өзекті болып тұр. Аталған өндірістің өзгешелігіне қарай, кен орындарын барлаудан бастап дайын өнімді тұтынуға дейінгі бүкіл процесс экологиялық апаттардың пайда болу қауіпімен байланысты. Жоғарыда айтылғанды ескере отырып, криминологтардың зерттеу нысанына әкімшілік, тәртіптік және азаматтық-құқықтық экологиялық құқық бұзушылықтарды ең болмағанда экологиялық қылмыстардың жасалуына әсер ететін жағдайларды зерттеу шеңберіне енгізу мақсатқа сәйкес болар еді, себебі қоршаған орта – бұл қол сұғушылықтың ерекше нысаны және оны кешенді түрде қорғау қажет.

Экологиялық қылмыстардың көбісі экономикалық мүдделерге зиян келтірумен тығыз байланысты – бұл табиғи ресурстарды заңға қарсы пайдалану және жүдету, халық денсаулығына зиян келтіру, табиғи ортаға зиян тигізу, бірақ өздерінің келеңсіз салдары мен келтіретін зияны бойынша олардан әрдайым асып түседі. Әсіресе, бұл мемлекет экономикасында ерекше орын алатын мұнай-газ саласы сияқты ресурс шығарушы салада байқалады.

Қазіргі өндіріс кешендері табиғи ортаның барлық құрамдарына кері әсерін тигізеді: топыраққа, суға, ауаға, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіне және т.б. Өндіріс саласының қоршаған табиғи ортаға тигізетін кері әсері келесі негізгі нысандарда білінеді:

1. Атмосфералық ауаның зиянды заттармен ластануы.
2. Ұңғымаларды бұрғылау кезінде, технологиясы бұзылған жағдайда бірнеше ондаған метр радиустағы жер топырағы пайдаланылған бұрғылау ерітіндісімен ласталады.
3. Қатпарлы флюидтің жанғыш құрамдарын жандырған кезде улағыш заттектер пайда болады (күкірт, азот, көміртек оксидтері, құрым және т.б.).
4. Мұнай-газ шығару, ұңғымаларды жөндеу және үрлеу процесінде жер бетіне тұзға байытылған қатпар сулары, ал атмосфераға – көмірсутектер, күкіртті сутектер және олардың жану өнімдері шығарылады.

5. Мұнайдың апаттың салдарынан төгілуінің нәтижесінде ластануы. Апаттардың салдарынан мұнай молынан төгіліп, көлемді жерлер мен су көздері ластанады. Су ресурстарын пайдалану, сонымен бірге ластайтын заттарды жер үсті және жер асты суларға, аймақ бедеріне шығарылады.

6. Мұнаймен қоса жер бетіне төгілген кезде топырақ пен су көздерін уландыратын жоғары минералданған ілеспе сулардың шығарылуы.

7. Ландшафттың өзгеруі – жер жұмыстары, жүк тасу, құрылыс жүргізу үшін жерлерді қолдану, құрылыс салу, ағаштарды кесіп алу, топырақты мұнай өнімдерімен, бұрғылау өнімдерімен және сулармен ластау.

8. Бұрғылау қалдықтарын және төгілген мұнайды көму. Жер үстінің мұнаймен ластанған жерлер топырақтың түріне және ластану дәрежесіне қарай 5-15 немесе тіпті 25 жылдан кейін де өзінен-өзі жойылады, ал ұқыпсыз кәсіпкерлер инспекциядан жасырып тереңірек көміп тастайтын мұнай қалдықтары жер астында жүздеген жылдар бойы сақталып жатады – ауа тимесе олардың мұнайды тотықтыратын микроорганизмдер жұмыс істемегендіктен өз-өздерін тазартуы мүмкін емес. Төгілген мұнайды топырақ бетінде жандыруға тыйым салынады: бұл жағдайда микроорганизмдер жойылып, топырақ бетінде ауа мен судың өтуіне кедергі жасайтын қабыршақ пайда болады [3, 28 б.].

Осы мәселеге орай, Э.Н. Жевлаковтың: «1987 жылдан бастап экологиялық қылмыстармен күресудің жеткілікті деңгейде тиімді болмауы әлеуметтік-экономикалық себептер мен тұрақсыз саяси жағдай. Сол сияқты, елеулі жағымсыз ықпалды елдегі зорлық, мүліктік және экономикалық қылмыстардың өсуі және олармен күрес жүргізіп отырған мемлекеттің пәрменінің аздығынан экологиялық қылмыстылықты олардан кейінгі кезекке ысырды» деген пікірімен толық келісуге болады [4, 84 б.].

Қылмыстылықтың латенттілік деңгейіне тағы бір әсер ететін нәрсе – ол отандық қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасындағы арыз берушілердің, жәбірленушілердің, куәгерлердің өмірін, денсаулығын, мүлкін және өзге де заңды мүдделерін қорғайтын нормалардың болмауы, болса да мардымсыз болуы. Әрине, олардың құқықтық тұрғадын әлсіз қорғалуы міндетті түрде олардың қылмыстылықпен күрес жүргізудегі бәсеңдігін кейде керітартпалығын туындатады.

Куәгерлер мен қылмысқа қатысы бар тұлғалардың мінез-құлқымен байланысты латенттіліктің себебін тек заңдағы ақтандақтардан емес, олардың құқық қорғау органдарымен ықпалдаспауынан да іздеу ләзім. Ең негізгі себеп, біз өмір сүрген уақыттың экономикалық, әлеуметтік, адамгершілік-психологиялық, рухани және өзге де ерекшеліктерінде жатыр. Олардың ішінде өтпелі кезеңдегі жалақының уақытылы алынбауы мен аздығы және қазіргі кезеңдегі жалақының мардымсыздығы және жұмыссыздық деңгейінің жоғары болуы жатады. Осыған орай, профессор Р.М. Акутаев: «Халық ауыр қабылдайтын және кейде халықтың ресми билікке деген өшпенділігін, не жеккөрушілігін және сенімсіздігін туындататын экономикалық қиыншылықтар азаматтарды өзінің қоғамдық борышын орындаудан бас тартуға алып келеді. Олардың кейбірі құқық

қорғау органдарымен тізе қосудан бас тартуды әлеуметтік наразылықтың нысаны, билік органдарына деген қарсылық деп қабылдайды», – деп атап өтеді [5, 80 б.]. Дәл осындай ахуалдың орын алғандығын орманды алқаптардан аңғаруға болады. Құқық бұзушылар тарапынан орын алған ағаштарды жаппай кесіп, қара нарық арқылы саудалау, ормандарды пайдакүнемдік ниетте өртеу т.б. әрекеттер осының дәлелі бола алады.

Халықтың азаматтық ұстанымын қалыптастыруға деген жағдайдың жоқтығы немесе жетіспеушілігі, сондай-ақ мемлекеттік институттардың жасалған қылмыстарға қатысты әрекет етпеу не жеткіліксіз әрекет етуі халықтың қылмыстылық проблемасына деген бейқамдығын туындататыны сөзсіз. Белсенді тұлғалар салғырттыққа бой алдырады, құқықтық ұстанымы әлсірейді, кейде тіпті өзгереді. Қоғамда өзінің жеке және мүліктік қауіпсіздігіне байланысты үрей, қорқыныш сезімдері және одан туындайтын өзге де саяси, экономикалық және әлеуметтік-психологиялық салдарымен бірге бой көтереді [5, 82 б.].

Экологиялық қылмыстылықтың латенттілігі ең алдымен табиғат ресурстарын аяусыз пайдаланумен байланысты экологиялық қылмыстылықтың, қылмыстық өндіріске тартылған қылмыскерлердің тобы мен оған қарсы тұратын күштің арасындағы қомақты сәйкессіздікпен түсіндіріледі, яғни экологиялық құқық бұзушылықтар мен қылмыстар қаншалықты жаппай және пәрменді жүргізілсе, онымен күресетін күштің тым мардымсыз болуы көзге түседі. Мемлекет құқық қорғау органдары арқылы дайындалып жатқан немесе жасалып жатқан қылмыстар туралы барынша көп ақпарат жинауға мүдделі болуы керек. Ақпараттың толыққандылығы қылмыстардың алдын алу мен ашудың ықтималдығын арттырады, ал ол өз кезегінде азаматтардың мемлекетке, оның қылмыстық қол сұғушылықтардан қорғай алатындығына деген сенімін ұялатады. «Бүгінгі Қазақстанда қылмыстылықтың алдын алудағы қоғам мүшелерінің қатысуының түрлі нысандары мен тәсілдері шын мәнінде бар, бірақ оларды заңды түрде рәсімдеу қажет. Қазіргі күнгі жағдайы эволюциялық қалыптасу жолында», – деп дұрыс айтып өтеді осы мәселемен арнайы айналысқан ғалым Б. Сыздық [6, 17 б.].

Халықты тек полициямен бірлесіп жұмыс істеуге шақыру тиімсіз, оларды тізе қосып жұмыс істеуге ынталандыратын нақты жағдайлар мен тетіктер болуы керек. Р.Т. Нұртаев атап өткендей: «Болып жатқан оқиғалар туралы шыншыл және адал әлеуметтік атмосфераның болуы жағымды кең көлемді легистикалық нәтижелер алуға итермелейді. Керісінше олардың өміріне қатысты мәліметтерді жасыру жолымен олардың өндірістік тұрғыдан да, саяси тұрғыдан да белсенділігін күтуге негіз жоқ» [7, 6 б.].

Латенттік қылмыстылықтың тағы бір қауіпті жері ол қылмыскерлердің санасына жазасыз қалу мүмкіндігі туралы ой қалдырады, құқық қорғау органдарының алдын алушылық рөлін әлсіретеді [8, 134 б.].

Жасырын қылмыстардың таралуына әсер ететін соттардың, прокуратура және полиция органдарының құқық қолдану қызметіндегі кемшіліктер. «Қоршаған ортаны қорғауға кешенді түрде келетін заңнама табиғат қорғау

қызметі субъектілерінің міндеттері мен өкілеттіктерін нақты анықтау мен бөлуді қамтамасыз ету керек» [9, 33 б.]. Қылмыс құрамының немесе қылмыс оқиғасының болмауына орай немесе орын алған оқиғаның қоғамдық қауіптілігінің төмендігінен қылмыстық істі қозғаудан бас тарту туралы шығарылатын қаулылардың негізсіздігі де қылмыстылықтың латенттілігіне ықпал етеді. А.Л. Сулеймановтың жүргізген зерттеуі бойынша экологиялық құқық бұзушылықтар туралы қылмыстық істі қозғаудан бас тарту туралы шығарылған қаулылардың әрбір төртіншісі негізсіз шығарылған. Оның айтуынша, қылмыстарды тіркемеудің субъективтік себептері екінші кезекке шыққан. Алғашқы кезектегі объективтік себептердің қатарына жұмыстағы жалған жетістіктер (ашылмаған қылмыстарды жасыру арқылы ашылған қылмыстардың санын арттыру) жатады. Мұның астарында бұрынғы кезеңдерден қалған әдет жатыр, яғни бір кездері тіркелген қылмыстар мен ашылған қылмыстардың арақатынасы қылмыстылықпен күрес жүргізу тиімділігінің бірден бір көрсеткіші ретінде танылған болатын. Объективтік себептердің қатарына кейде авторлар құқық қорғау органдарының материалдық-техникалық тұрғыдан жетімсіздігін, олардың қызметкерлерінің жалақысының аздығын және басқа да әлеуметтік-тұрмыстық құбылыстарды атап өтеді [10, 83 б.].

Қарастырылып отырған қылмыстылықтың латенттілігі құқық қорғау органдарының және мемлекеттік экологиялық бақылау органдарының техникалық жабдықталуының нашарлығымен, тиісті лауазымды тұлғаның заңнаманы нашар білгендігінен жасалған әрекеттің дұрыс құқықтық бағасын бере алмауымен, табиғат қорғау органдары (кейде құқық қорғау органдарының да) қызметкерлерінің экологиялық қылмыстар туралы нақты білімі болмағандықтан, оларды ұқсас әкімшілік құқық бұзушылықтардан ажырата білмеуімен де анықталады.

Сонымен, латенттік қылмыстылық ол әлеуметтік-экономикалық қатынастардың, құқықтық және құқық қолдану тәжірибесінің, қоғамдық, топтық және жеке-дара сананың аясында орын алатын өзара байланысты факторлар арқылы айқындалатын нақты объективтік әлеуметтік-құқықтық құбылыс [11, 56 б.].

Экологиялық латенттік қылмыстылықтың жағымсыз салдары, ол:

- қылмыстылықтың шын мәніндегі мөлшері, деңгейі, құрылымы, динамикасы, әкелген зияны туралы пікірді бұрмалайды;
- қылмыстылықты болжаудың дұрыс деңгейін төмендетеді, қылмыстылықпен күресудің бағытын анықтауда қиындық туғызады;
- жасалған қылмыс үшін жауаптылықтың болмай қоймайтындығы туралы қағиданы жүзеге асыруға кедергі келтіреді;
- құқық қорғау органдарының беделін түсіреді;
- қылмыстылықтың, әсіресе, рецидивтік қылмыстылықтың өсуіне себеп болады;
- азаматтардың қылмыстылықпен күресудегі белсенділігін бәсеңдетеді.

Өзінің криминологиялық сипаттамасы бойынша экологиялық қылмыстылықтың ерекшеліктері: шын мәнінде қоғамда кеңінен тараған,

бірақ латенттігі өте жоғары, ниеттің бағыттылығына байланысты экономикалық, пайдакүнемдік және зорлық қылмыстарымен өте тығыз байланысқандығында болып отыр. Бұл қылмыстардың латенттігін төмендету мақсатында тиісті инспекциялардың қызметкерлерін құқық бұзушылықтар туралы материалдарды құқық қорғау органдарына жолдамағаны үшін, ал тиісті ҚҚО қызметкерлері ол бойынша қылмыстық іс қозғамағаны үшін жауаптылықты күшейту жолымен қоршаған ортаға қарсы бағытталған әрбір құқыққа қайшы әрекеттің қылмыстық статистикаға енуін қамтамасыз етіп, олар бойынша «жауаптылықтың міндетті түрде туу» қағидасын жүзеге асыру қажет. Себебі, өздерінің жазаланбағандығын сезінген қылмыс жасаушы тұлғалар қылмыстық әрекетін одан әрі, әсіресе өте қауіпті тәсілдермен және ұйымдасқан нысанда жалғастыра беретіндігі анықталған.

Бұл қылмыстардың латенттігін төмендету мақсатында тиісті инспекциялардың қызметкерлерін құқық бұзушылықтар туралы материалдарды құқық қорғау органдарына жолдамағаны үшін, ал тиісті ҚҚО қызметкерлері ол бойынша қылмыстық іс қозғамағаны үшін жауаптылықты күшейту жолымен қоршаған ортаға қарсы бағытталған әрбір құқыққа қайшы әрекеттің қылмыстық статистикаға енуін қамтамасыз етіп, олар бойынша жауаптылықтың міндетті түрде туу қағидасын жүзеге асыру қажет. Себебі, өздерінің жазаланбағандығын сезінген қылмыс жасаушы тұлғалар қылмыстық әрекетін одан әрі, әсіресе өте қауіпті тәсілдермен және ұйымдасқан нысанда жалғастыра беретіндігі анықталған.

Әдебиеттер

- 1 Жевлаков Э.Н. Общие вопросы квалификации преступлений в области охраны окружающей среды. – М., 1996. – 98 с.
- 2 Дубовик О.Л. Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ. – М.: Спарк, 1998. – 352 с.
- 3 Кожихов Г., Рыжкова Т., Бедный О. Формирование и расходование государственных экологических фондов: прокурорский надзор // Законность. – 1997. – № 12. – С. 27-30.
- 4 Жевлаков Э.Н. Экологические преступления и экологическая преступность. – М.: Белые альвы, 2000. – 96 с.
- 5 Акутаев Р.М. Латентная преступность: Актуальность проблемы и понятие // Государство и право. – 1997. – № 12. – С. 79-87.
- 6 Сыздық Б.К. Участие общественности в воздействии на преступность в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Караганда, 2004. – 30 с.
- 7 Нуртаев Р.Т. Социология неосторожной преступности. – Караганда, 1991. – 260 с.
- 8 Огородников В. Латентная преступность и взаимодействие правоохранительных органов с населением. – М., 1998. – 211 с.
- 9 Борчашвили И.Ш. Причины экологических преступлений: Учебное пособие. – Караганда, 1997. – 54 с.
- 10 Сулейманов А.Л. Уголовно-правовой и криминологический анализ незаконной порубки деревьев и кустарников. – Махачкала, 2002. – 150 с.
- 11 Горяинов Г.Г. Латентная преступность в России: результаты исследования и меры борьбы. – М., 1995. – 96 с.

References

- 1 Zhevlakov Je.N. Obshhie voprosy kvalifikacii prestuplenij v oblasti ohrany okruzhajushhej sredy. M., 1996. – 98 s.
- 2 Dubovik O.L. Jekologicheskie prestuplenija: Kommentarij k glave 26 UK RF. – M.: Spark, 1998. – 352 s.
- 3 Kozhihov G., Ryzhkova T., Bednyj O. Formirovanie i rashodovanie gosudarstvennyh jekologicheskikh fondov: prokurorskiy nadzor // Zakonnost'. – 1997. – № 12. – S. 27-30.
- 4 Zhevlakov Je.N. Jekologicheskie prestuplenija i jekologicheskaja prestupnost'. – M.: Belye al'vy, 2000. – 96 s.
- 5 Akutaev R.M. Latentnaja prestupnost': Aktual'nost' problemy i ponjatie // Gosudarstvo i pravo. – 1997. – № 12. – S. 79-87.
- 6 Syzdyk B.K. Uchastie obshhestvennosti v vozdejstvii na prestupnost' v sovremennyh uslovijah: Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. – Karaganda, 2004. – 30 s.
- 7 Nurtaev R.T. Sociologija neostorozhnoj prestupnosti. – Karaganda, 1991. – 260 s.
- 8 Ogorodnikov V. Latentnaja prestupnost' i vzaimodejstvie pravoohranitel'nyh organov s naseleniem. – M., 1998. – 211 s.
- 9 Borchashvili I.Sh. Prichiny jekologicheskikh prestuplenij: Uchebnoe posobie. – Karaganda, 1997. – 54 s.
- 10 Sulejmanov A.L. Ugolovno-pravovoj i kriminologicheskij analiz nezakonnoj porubki derev'ev i kustarnikov. – Mahachkala, 2002. – 150 s.
- 11 Gorjainov G.G. Latentnaja prestupnost' v Rossii: rezul'taty issledovaniya i mery bor'by. – M., 1995. – 96 s.